

İbn Zeydân

ta dedelerinden Sultan Mevlây İsmâil'in türbesine gömüldü.

İbn Zeydân, resmî görevleri yanında ilimle ve edebiyatla da uğraşmış, bilhas-sa tarihle meşgul olarak Fas Sultanlığı'nın geçmişine dair önemli eserler telif etmiştir; bu arada birçok şiir yazdığı görülür. Onun kitapları, Miknâs ve Fas Filâli şerifleri hânedanı hakkında kaleme alınmış en önemli kaynaklar sayılmaktadır. Sade bir dille kaleme alınan eserlerinin pek çoğu planlar, resmî belgelerin sûretleri ve resimlerle zenginleştirilmiştir.

Eserleri. 1. *İthâfû d'lâmi'n-nâs bi-ce-mâli aḥbârî ḥâdîrati* Miknâs. Miknâs tarihiyle Fas Filâli şerifleri hânedanının ilk sultanlarına ve meşhur devlet adamlarına ait biyografilerden oluşan eserde Miknâs'ın topografyası ve iktisadî hayatıyla ilgili önemli bilgiler mevcuttur (sekiz ciltlik eserin beş cildi neşredilmiştir; Rabat 1347-1352/1929-1933). 2. *ed-Dürerü'l-fâ-ḥîre bi-me'âşiri'l-mülûki'l-'Aleviyyîn bi-Fâsi'z-zâhire*. Filâli'lerin başlangıçtan 1936 yılına kadarki tarihidir (Rabat 1356/1937). 3. *el-'İz ve's-şavle fi me'âlimi nizâmi'd-devle*. Abdülvehhâb b. Mansûr'un önsözüyle basılan eser sultanların saray hayatı ve dönemin Fas hükûmetinin icraatı hakkındadır (I-II, Rabat 1381-1382/1961-1962). Eserin Rabat el-Hizâ-netü'l-Haseniyye'deki yazmalarında (nr. 8049-8050) neşredilen kısımlarda bulunmayan bazı bilgiler mevcuttur. 4. *el-'Alâ-ḥiku's-siyâsiyye beyne'd-devleti'l-'Aleviyye ve'd-düveli'l-ecnebiyye*. *Mecelletü'l-Mağrib* dergisinin 16. sayısının ilâ-vesi olarak yayımlanan eser (Rabat 1352/1934), Fas Krallığı'nın Avrupa devletleriyle ilişkilerini ele almaktadır. 5. *el-Menâ-hicû's-seviyye fi me'âşiri'l-mülûki'd-devleti'l-'Aleviyye*. Karaviyyîn Külliyesi'nde okutulmak üzere hazırlanmış bir ders kitabıdır. Filâli (Alevî) tarihini V. Muhammed (1927-1953) dönemine kadar anlatan eserde müellifin diğer kitapların-

da yer almayan yeni bilgiler bulunmaktadır (I-II, Rabat, ts.). 6. *el-Menze'u'l-laṭîf fi't-telmîḥ bi-mefâḥiri Mevlânâ İsmâ'il eş-Şerîf*. 1927 yılında tamamlanmıştır (Dârülbeyzâ 1993). 7. *en-Nûrû'l-lâ'ih bi-mevlidi'r-Resûli'l-hâtimi'l-fâtiḥ*. Hz. Peygamber'in doğumuna dair yazdığı şiirlerden meydana gelen divanıdır (Tunus, ts., *Kifâyetü'l-muḥtâc fi medḥi şâḥibi'l-livâ ve't-tâc* ile birlikte). 8. *el-Yümnü'l-vefir el-vâfi fi-ımtidâḥi'l-Cenâb el-Mevlevî el-Yûsufi*. Sultan Yûsuf b. Hasan (1912-1927) için yazılan şiirleri ihtiva eder (Fas 1342/1924). 9. *Buğyetü'l-müstehâm fi medḥi ḥayri'l-enâm şallallâhü 'aleyhi ve sellem* (Fas 1990). 10. *Min kaḍâ-ya'l-mesraḥi'l-Mağribî* (Miknâs 1978).

Müellifin Fas'ta el-Mektebetü'l-Haseniyye Zeydânî koleksiyonunda bulunan yayımlanmamış eserleri de şunlardır: 1. *el-Mü'ellifün ve'l-mü'ellifât 'alâ 'ahdi'd-devleti'l-'Aleviyye* (nr. 12564). İbn Sûde hacimli bir cilt olduğunu söyler (*Delilü mü'errihi'l-Mağribi'l-akşâ*, I, 158). 2. *en-Nehḍatü'l-'ilmiyye fi 'ahdi'd-devleti'l-'Aleviyye: İhyâ'ü'l-'ulûm ve izdihâruhâ fi 'aşri'd-devleti'l-'Aleviyye*. *Mecelletü'l-Mağrib*'de kısmen yayımlanmıştır (sy. 5, 1355/1936, s. 11-17). 3. *Fihrist*. Eserde müellifin Fas ve Hicaz'daki hocalarından bahsedilir. 4. *Rihletü'l-Hicâz ve Mısr ve's-Şâm* (nr. 12381). 5. *İlâmü'l-ḥâḍır ve'l-bâd*. Hz. Peygamber için yazdığı şiirlerini ihtiva eder (nr. 12430). 6. *Evzâḥu'l-mecâz* (icâzet konusundadır). 7. *Tebyînü vüçûhi'l-iḥtilâl fi müstenedi'l-lâni'l-'adliye li-sübûti rüyeti'l-hilâl* (eserlerinin bir listesi için bk. Muhammed Haccî, IX, 3218).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abbas el-Kabbâc, *el-Edebü'l-'Arabî fi'l-Mağribi'l-akşâ*, Muhammediye 1400/1979, I, 81-82; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delilü mü'errihi'l-Mağribi'l-akşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 27, 47, 56, 158-162, 169, 170; II, 328, 361, 377, 434, 442, 448; Ahmed Miknâsî, *Ehemmü meşâdiri't-târîḥ ve't-terceme fi'l-Mağrib*, Titvân 1963, s. 13; W. Marçais, "Les belles chroniques de Meknès", *CRAIBL*, s. 19-20; Zirikî, *el-'Alâm* (Fethullah), III, 335; Fevzî Abdürrezzâk, *el-Maḥbû'âtü'l-haceriyye fi'l-Mağrib*, Rabat 1986, s. 30, 83, 119; Muhammed el-Menûnî, *el-Meşâdirü'l-'Arabîyye li-târîhi'l-Mağrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 199-200, 207, 211-212, 219, 230, 237, 240, 255, 277; a.m.f., "Mü'erriḥu Miknâs İbn Zeydân", *Da'vetü'l-hak*, X/1 (1966), s. 93-99; Muhammed Haccî, *Meusû'atü a'lâmi'l-Mağrib*, Beyrut 1417/1996, IX, 3216-3219; "Un petit fils de M. Ismail à Meknès", *Afrique du nord illustrée*, 29 Juin 1930; G. Deverdun, "İbn Zaydân", *EP* (İng.), III, 973.

PHILIP CHARLES SADGROVE

İBN ZEYDÛN

(ابن زيدون)

Ebü'l-Velid Ahmed

b. Abdillâh b. Ahmed

b. Gâlib el-Mahzûmî el-Endelüsî
(ö. 463/1071)

Şair, edip ve vezir.

394 (1004) yılında Kurtuba'da (Cordoba) doğdu. Müslümanların İspanya'yı fethi sırasında oraya giden Benî Mahzûm Arapları'ndandır. Hem baba hem de anne tarafından Endülüs Emevî Devleti'nde yüksek düzeyde görevler almış seçkin bir aileye mensuptur. Anne tarafından dedesi Ebû Bekir Muhammed vezirlik ve kadılık görevlerinde bulunmuş, babası Kurtuba'da kadılık ve Kurtuba yönetiminde danışmanlık yapmıştır. İbn Zeydûn önce babasından, on bir yaşında iken onun ölümünden sonra anne tarafından dedesiyle İbn Zekvân ve Ebû Bekir Müslim b. Ahmed el-Kurtubî gibi hocalardan öğrenim gördü. Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis ve fıkıh okudu; tarih ve coğrafya ile meşgul oldu.

İbn Zeydûn, 422'de (1031) Endülüs Emevî Devleti'nin çöküşünden sonra ülkede meydana gelen siyasî olaylar sırasında ve Kurtuba'daki ayaklanmalarda Cehver ailesini destekledi. Feth b. Hâkân el-Kaysî'nin kendisi için kullandığı "Kurtuba ayaklanmasının lideri ve Cehverî Devleti'nin kuruluşunun öncüsü" ifadesinden (*Ḳalâ'idü'l-'ıkyân*, s. 70) onun bu olaylarda önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Ayaklanmalar sonucunda Kurtuba, Ebû'l-Hazm Cehver'in hâkimiyeti altına girince İbn Zeydûn yeni yönetimde vezir olarak görev aldı ve kısa bir süre sonra Ebû'l-Hazm'ın en yakın adamlarından biri oldu. Kurtuba yönetimiyle komşu yönetimler arasında Ebû'l-Hazm'ın elçisi olarak görev yaptı. Bu durum diğer bazı vezirlerin kıskançlığına yol açtı. Kendisine rakip olan vezir Ebû Âmir İbn Abdûs, İbn Zeydûn'un sık sık Endülüs Emevî halifelerinden Müstekfî-Billâh'ın kızı Vellâde'nin evine gitmesinin ardında Emevîler'i tekrar iş başına getirmeyi amaçlayan bir komplo hazırlığı bulunduğunu iddia etti. Bu iftira üzerine hapsedilen İbn Zeydûn hapisten hükümdara hitaben şiirler ve risâleler yazdı. Ancak hükümdarın affına mazhar olamayacağını anlayınca Ebû'l-Hazm'ın oğlu Ebû'l-Velid'in yardımıyla hapisten kaçarak İşbiliye'ye (Sevilla) gitti. Burada Emîr Mu'tazid-Billâh el-Abbâdî tarafından iyi karşılandı. İşbiliye'de bir sü-

re kalan İbn Zeydün sevgilisi Vellâde'nin, ayrıca Kurtuba'daki dostlarının hasretine dayanamayarak gizlice şehir yakınındaki Zehrâ'ya döndü. Buradan Kurtuba'daki dostlarına mektuplar yazarak Emîr Ebû'l-Hazm b. Cehver nezdinde şefaathçi olmalarını istedi. Dostlarının girişimleri sonucunda affedilerek Kurtuba'ya döndü. Birkaç ay sonra da Ebû'l-Hazm öldü. Yerine geçen oğlu Ebû'l-Velîd Cehver ile olan dostluğu sayesinde eski itibarına kavuşan İbn Zeydün vezir olarak tayin edildi. Bir müddet Endülüs'ün diğer yönetimleriyle Kurtuba yönetimi arasında Ebû'l-Velîd'in elçiliğini yaptı. Ancak yine bir iftira üzerine tekrar Kurtuba'yı terk etmek zorunda kaldı. Dâniye (Denia) ve Batalyevs (Badajoz) gibi şehirlerde dolaştıktan sonra İşbiliye Hükümdarı Mu'tazid-Billâh el-Abbâdî'nin sarayına kabul edildi (441/1049). Sarayda hızla yükselen İbn Zeydün, vezirliğin yanı sıra hükümdarın özel temsilciliği görevini de üstlendi. Mu'tazid-Billâh tarafından kendisine "zü'l-vîzâretayn" lakabı verildi, bir müddet sonra da başvezirliğe yükseltilerek devlet yönetimini fiilen eline geçirdi. Mu'tazid-Billâh ölünce (461/1069) yerine geçen oğlu Mu'temid-Alellah döneminde de yerini koruyan İbn Zeydün'un, Mu'temid-Alellah'ın hükümdarlığının ilk yıllarında Kurtuba'yı İşbiliye'ye katmasında büyük rolü olduğu kabul edilmektedir.

Mu'temid'in edebiyat hocaları olan İbn Zeydün onun dostluğunu kazanmıştı. Ancak hükümdarın çocukluk arkadaşı şair ve vezir İbn Ammâr, İbn Zeydün'un işgal ettiği yere kendisi gelmek istiyordu. İbn Ammâr, Kurtuba'ya geçirilip Abbâdîler'in başşehri olunca İşbiliye'de ortaya çıkan bir kargaşayı bahane ederek İbn Zeydün'u buradan uzaklaştırmayı düşündü. Kargaşayı bastırmakla görevlendirilen Mu'temid-Alellah'ın oğlu Sirâcüddevle'nin yanında İbn Zeydün'un da görevlendirilmesini sağladı. İbn Zeydün, rahatsızlığı ve yaşlılığı sebebiyle böyle bir görevden afını istediye de bu isteği kabul edilmedi. Bunun üzerine İşbiliye'ye gidince rahatsızlığı daha da arttı. Birkaç gün sonra 15 Receb 463'te (18 Nisan 1071) orada vefat etti.

Devlet adamlığının yanı sıra iyi bir şair olan İbn Zeydün genel olarak çağının şiir geleneğine bağlı kalmıştır. Bununla birlikte yeni şiirin eski şiirden kopmaması gerektiğini de söylemiştir. Şiirleri neoklasik bir tarzda olduğu için kendisine "Batı'nın Buhtûrî'si" lakabı verilmiştir. Kulağa hoş gelen kelimeleri ve bunlara

uygun vezni seçmeye özen gösteren şairin şiirlerinde tabiat tasvirleri ağır basar. Ayrıca kuş isimleriyle örülü bir sembolizm (mutayyerât) olarak ortaya çıkan muamma türü şiirlerine de rastlanır. Aşk şiirlerinde usta olan şair aynı yeteneği mersiyelerinde de göstermiştir. Kısa şiirleri son derece güzel ve çarpıcıdır. Methiyeleri ve dinî şiirleri ise başarısız sayılır.

İbn Zeydün'un aşk şiirlerinin en tanınmış olanı, hapisten kaçıp İşbiliye'ye gittiğinde sevgilisi Vellâde için yazdığı elli beyitlik kasidesidir. Bu kasidede şair çevresinde gördüğü güzelliklerin, acısını unutturduğunu ifade eder (kaside Rahmî Er tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir; bk. "İbn Zeydün", *DDL*, IV/1 [1985], s. 186-193). İbn Zeydün'un büyük bir beğeni kazanan bu kasidesine nazîreler yazılmıştır. Safiyyüddin el-Hillî, Selâhaddin es-Safedî ve Ahmed Şevki ona nazîre yazan şairler arasında zikredilebilir. İbn Zeydün, nesir alanındaki ününü daha çok Endülüs'te kabul gören tarzdan farklı olarak kaleme aldığı risâlelerine borçludur. Bu risâlelerde genellikle tarihî şahsiyetlere ve olaylara, eski Arap mesellerine yer vermiştir.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Kâmil Kılânî ve Abdurrahman Halîfe (Kahire 1932), Muhammed Seyyid Kılânî (Kahire 1956), Ali Abdülazîm (Kahire 1957), Kerem Bustânî (Beyrut 1384/1964), Hannâ el-Fâhûrî (Beyrut 1410/1990) ve Yûsuf Ferhât (Beyrut 1411/1991) tarafından yayımlanmış, Mahmûd Subh da bu divandan seçtiği bazı şiirleri İspanyolca'ya tercüme ederek Arapça metinleriyle birlikte neşretmiştir (*Ibn Zaydun Poesias*, Madrid 1979). 2. *er-Risâletü'l-hezliyye*. İbn Zeydün bu risâlesini, Vezir İbn Abdûs'a hitaben sevgilisi Vellâde'nin ağzından alaycı bir dille kaleme almıştır. Bazı sosyal olaylara yer vermesi veya telmihte bulunması sebebiyle tarihî bakımdan olduğu kadar Arap filolojisi açısından da oldukça önemlidir. Bundan dolayı eser bazı eski kaynaklarda nakledilmiştir (Nüveyrî, VII, 271-290). Risâlede Câhiz'in *Risâletü'l-terbî' ve't-tedvîr*'inin etkisi açıkça görülmektedir. Eser, İbn Nübâte el-Mısrî tarafından *Serhu'l-uyûn fi şerhi Risâleti İbn Zeydün* adıyla şerhedilmiştir (İstanbul 1275; Kahire 1278, 1290, 1377/1957). Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim'in tahkik ederek yayımladığı bu şerhi (Kahire 1383/1964) Karahallizâde Mehmed Saîd *Tercüme-i Serhu'l-uyûn fi şerhi Risâleti İbn Zeydün* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1257). Eser ayrıca Muhammed Fevzî Mustafa tarafından *Şelâşu resâ'il fi'l-hicâ'* içinde (Kü-

veyt 1401/1981) ve Johann Jacob Reiske tarafından Latince tercümesiyle birlikte (Leipzig 1755) yayımlanmıştır. 3. *er-Risâletü'l-ciddiyye*. İbn Zeydün, hapisteyken Ebû'l-Hazm Cehver'e hitaben yazdığı bu risâlede kendisinin affedilmesini istemektedir. Risâle, şairin edebî gücünü göstermesi açısından olduğu kadar Câhiliye devrinde ve İslâmî dönemde meydana gelmiş bazı olaylara yer vermesi bakımından da önemlidir. Eser, Selâhaddin es-Safedî tarafından *Tamâmü'l-mûtûn fi şerhi Risâleti İbn Zeydün* adıyla şerhedilmiş, bu şerhi Muhammed Reşid es-Saffâr (Bağdat 1327/1909) ve Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim (Kahire 1389/1969) yayımlamıştır. Risâle, Besthorn tarafından Latince çevirisiyle birlikte 1889'da Kopenhag'da da basılmıştır. 4. *er-Risâletü'l-Bekriyye*. İbn Zeydün, hapisteyken hocası Ebû Bekir Müslim b. Ahmed'e hitaben yazdığı bu risâlesinde Ebû'l-Hazm Cehver nezdinde affı için aracılık yapmasını istemektedir.

August Cour, İbn Zeydün'un divanının sonuna yukarıdaki üç risâlesiyle *er-Risâletü'l-Ğaviyye*, *er-Risâletü'l-Muzafteriyye* ve *er-Risâletü'l-Abbâdiyye*'sini de ekleyerek *Dîvânü şî'rihi ve resâ'ilüh* adıyla neşretmiş (Cezayir 1920), daha sonra Ebû Bekir Muhammed Alîm bu eseri şerhederek yayımlamıştır (Ümmüdürmân 1345/1926). Eserin ilmî neşrini ise Ali Abdülazîm gerçekleştirmiştir (Kahire 1957). Kaynaklarda İbn Zeydün'un *et-Tebyîn fi hulefâ'i Benî Ümeyye fi'l-Endelüs* adlı bir eseri bulunduğu da kaydedilmektedir (Makkarî, III, 182; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 485).

İbn Zeydün'un hayatı, sanatı ve eserleri hakkında çok sayıda çalışma yapılmış olup bunların başlıcaları şunlardır: Mustafa İnânî, *Kitâbü'l-İzhârî'l-meknûn mine'r-Risâleti'l-ciddiyye li'bn Zeydün* (Kahire 1927); Şevki Dayf, *İbn Zeydün* (Kahire 1953); Ali Abdülazîm, *İbn Zeydün 'aşruhû ve hayâtühû ve edebüh* (Kahire 1955); Ebû'l-Kâsım Muhammed Kırîrî, *Şevki ve İbn Zeydün fi Nûniyyeteyhimâ* (Tunus 1956); Nedîm Mar'aşî, *İbn Zeydün* (Beyrut 1961); Sîd Ebû Dîb, *İbn Zeydün eş-şâ'ir en-nâsir* (Tripoli 1969); Abbas el-Cerrârî, *Fenniyyetü't-ta'bîr fi şî'ri İbn Zeydün* (Dârülbeyzâ 1977); Tayyib Aşşâs et-Tûnisî, *İbn Zeydün* (Tunus 1980); Abdürrezzâk el-Hilâlî, *Vellâde ve eşeruhâ fi hayâtî İbn Zeydün* (Bağdat, ts.); Fâtıma es-Siddîk, *er-Rab' beyne'l-cümel fi divânî İbn Zeydün* (Tunus 1985); Abdurrahman Ali el-

Haccî, *İbn Zeydün es-Sefirü'l-vasîf* (Küveyt 1987); Abdülatîf Şerâre, *Ebü'l-Velîd İbn Zeydün dirâse ve Muhtârât* (Beyrut 1988); Abdülmecîd el-Hür, *İbn Zeydün şâ'rü'l-ışık ve'l-hanîn* (Beyrut 1993); Abdülazîz b. Nâsır Abdurrahman, *İbn Zeydün hayâtühü ve edebüh* (Riyad 1994).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Zeydün, *Divân* (nşr. Hannâ el-Fâhûrî), Beyrut 1410/1990, neşredenin girişi, s. 5-20; a.e. (nşr. Yûsuf Ferhât), Beyrut 1411/1991, neşredenin girişi, s. 7-17; *Divânü İbn Zeydün ve resâ'ilüh* (nşr. Ali Abdülâzîm), Kahire 1957, neşredenin girişi, s. 9-116; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, s. 121-122, 130-131, 379; Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maṭmaḥu'l-enfûs ve mesraḥu't-te'ennûs fî mülehi ehlil-Endelûs*, İstanbul 1302, s. 60-61; a.mlf., *Kalâ'idü'l-ıkyân*, Kahire 1283, s. 14-18, 70-83; İbn Bessâm eş-Şente-rînî, *ez-Zahîre*, I, 336-428; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis*, s. 174-175; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Muṭrib* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, s. 164-168; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fî telhîşî aḥbâril-Mağrib* (nşr. R. Dozy), Leiden 1881, s. 74-77; İbnü'l-Ebbâr, *I'tâbü'l-küttâb*, Dimaşk 1380/1961, s. 207-214; İbn Hallikân, *Veḡyât*, I, 139-141; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muḡrib*, I, 63-69; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, VII, 271-290; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 87-94; Makkarî, *Nefḥu'l-ṭib*, I, 627-634, 668-670; III, 182, 271-287, 565-566; IV, 99-100, 205-212, 264-271; A. Cour, *Un poète arabe d'Andalousie: Ibn Zaidoun*, Constantine 1920; a.mlf., "Une lettre inédite d'Ibn Zaidûn à Abû Bekr ben Al Aftas de Badajoz", *Cinquantenaire Fac. Lettres*, Alger 1932, s. 191-215; a.mlf., "İbn Zeydûn", *IA*, V/2, s. 837-838; Ahmed Dayf, *Belâgatü'l-'Arab fî'l-Endelûs*, Kahire 1342/1924, s. 60-89; Brockelmann, *GAL*, I, 324-325; *Suppl.*, I, 485; A. R. Nykl, *Hispano-Arabic Poetry*, Baltimore 1946, s. 106-120; Şevkî Dayf, *İbn Zeydün*, Kahire 1953; a.mlf., *Fî'l-Türâs ve's-şî'r*, Kahire 1987, s. 137-152; Ahmed Emîn, *Zuhrü'l-İslâm*, Kahire 1966, III, 215-218; Butrus el-Bustânî, *Üdeba'ü'l-'Arab*, Beyrut 1979, III, 114-146; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribil-'Arabî*, Rabat 1403/1983, III, 119-142; Mustafa eş-Şek'a, *el-Edebü'l-Endelûsî*, Beyrut 1983, s. 181-212; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebe*, IV, 589-602; Mahmud Sobh, "Influencia de al-Mutanabbi en Ibn Zaydûn", *Actas de las II Jornades de Cultura Arabe e Islamica*, Madrid 1985, s. 527-552; Abdurrahman Ali el-Haccî, *İbn Zeydün: es-Sefirü'l-vasîf*, Küveyt 1987; Abdülatîf Şerâre, *Ebü'l-Velîd İbn Zeydün*, Beyrut 1988, tür.yer.; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Buḡûs İslamiyye fî'l-târîh ve'l-ḥadâre ve'l-âşâr*, Beyrut 1992, II, 535-573; Muhammed Abdülmün'im Hafâcî, *el-Edebü'l-Endelûsî*, Beyrut 1412/1992, s. 470-501, 618-630; *The Legacy of Muslim Spain* (ed. Salma Khadra Jayyusi), Leiden 1992, s. 343-351; Ahmed el-İskenderî, "İbn Zeydûn", *MMIAdm.*, XI/9-10 (1931), s. 513-527, 577-593; Rahmî Er, "İbn Zaydûn", *DDL*, IV/1 (1985), s. 175-194; G. Lecomte, "Ibn Zaydûn", *EL²* (İng.), III, 973-974; Mihrân Erzende, "İbn Zeydûn", *DMBİ*, III, 643-649.

RAHMİ ER

İBN ZEYLE

(ابن زيلة)

Ebü Mansûr el-Hüseyn b. Muhammed b. Ömer b. Zeyle (ö. 440/1048)

İbn Sînâ'nın
önde gelen öğrencilerinden,
mûsiki nazariyecisi.

İsfahan'da doğdu ve orada yaşadı. Adı, Ali b. Zeyd el-Beyhakî tarafından Hüseyin b. Tâhir b. Zeyle olarak verilirse de (*Târîhu hükemâ'i'l-İslâm*, s. 115) *el-Kâfi fî'l-mûsiki* adlı eserinde (s. 17) yukarıdaki gibidir. Hayatı hakkında kaynakların verdiği bilgiler oldukça sınırlıdır. Beyhakî, onun Mecûsî olduğu yolundaki iddianın gerçekle ilgisi bulunmadığını söyler. Öte yandan *Hay b. Yakzân* şerhinde İsmâîlî görüşlere muhalefet etmesi kendisinin İsmâîlîlik'le bir mezhep ilişkisi olmadığını göstermektedir (Corbin, *Sembolik Hikâyeler I*, s. 14). Beyhakî, ri'yâziyyât alanında uzman ve mûsiki alanında maharet sahibi olduğunu ifade etmektedir. Muhtemelen, tabîiyyât ile de yakından ilgilendiği ve İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*'ının "Tabîiyyât" kısmını ihtisar ettiği için "Hakîm" lakabıyla anılmıştır. İbn Zeyle özellikle *Hay b. Yak-*

zân'a yazdığı, İbrânîce'ye de tercüme edilen Arapça şerhiyle meşhurdur. Onun bu eserinin, Ortaçağ yahudi düşüncesine İbn Sînâ'nın bilhassa *Hay b. Yakzân* üzerinden gerçekleşen tesirinde bir aracı vazifesi görmüş olması muhtemeldir. İbn Sînâ'nın ölümünden on iki yıl sonra İsfahan'da vefat etti (Ali b. Zeyd el-Beyhakî, s. 115). Kaynaklar, İbn Zeyle'nin eğitim ve öğretimle uğraştığına dair herhangi bir bilgi vermezse de çalışmalarının çoğunun İbn Sînâ'nın eserlerinin şerh veya telhisi şeklinde olması, onun öğretimle de uğraştığı ve dolayısıyla hocasının düşüncesinin anlaşılmasında ve yaygınlaşmasında bir katkısının bulunduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Eserleri. 1. *el-Kâfi fî'l-mûsiki*. İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*' adlı eserinin mûsikiyle ilgili kısmının bir özeti mahiyetinde görünmekle birlikte eser, Kindî ve Fârâbî'nin henüz bulunmayan kitaplarından uzun iktibaslarla bulunması ve bilhassa mûsiki alanındaki remizler kullanması bakımından İbn Sînâ'nın eserinin basit bir özeti değildir. Bunun yanında müellifin kendi döneminde yaygın olarak kullanılan Arapça ve Farsça mûsiki terimlerini ihtiva ettiği için de İslâm mûsiki tarihinde mühim bir yeri olduğu kabul edilir (*el-Kâfi fî'l-mûsiki*, neş-

Ibn Zeyle'nin *Şerhu risâleti Hay b. Yakzân* adlı eserinden iki sayfa (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2023/42, vr. 266^b-267^a)

